

КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ISSN 1992-5786

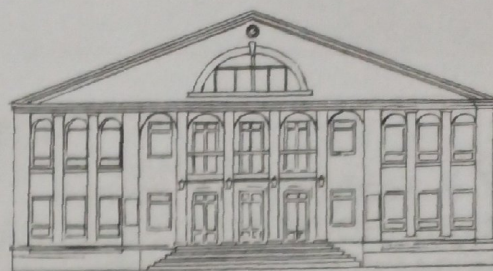
ПЕДАГОГІКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩІЙ І ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛАХ

Збірник наукових праць

Випуск 76

2021

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах

2021 р., № 76, Т. 2

Збірник наукових праць

виходить шість разів на рік

Головний редактор:

Сущенко А. – доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:

Захаріна Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Іваницький О. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочарян А. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Пагута М. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Сущенко Т. – доктор педагогічних наук, професор;

Даріуш Скальські – доктор педагогічних наук
(Республіка Польща).

Технічний редактор: Н. Кузнєцова

Дизайнер обкладинки: А. Юдашкіна

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній
школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.].
Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 76. 200 с. Т. 2.

Сайт видання:

www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15844-4316Р від 16.10.2009 р.

Видавництво і друкарня –
Видавничий дім «Гельветика»
69002, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська 84, оф. 414
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934-48-28,
+38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

*Входить до Переліку наукових фахових видань
України (категорія «Б») з педагогічних наук
(спеціальності: 011. Освітні, педагогічні науки,
012. Дошкільна освіта, 013. Початкова освіта,
014. Середня освіта, 015. Професійна освіта,
016. Спеціальна освіта) відповідно до Наказу МОН
України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1).*

*Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Видання рекомендовано до друку
та поширення через мережу Internet
Вченою радою Класичного приватного університету
(протокол № 6 від 24.02.2021 р.)

Усі права захищені.
Повний або частковий передрук і переклади дозволено
лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на збірник наукових праць
«Педагогіка формування творчої особистості
у вищій і загальноосвітній школах» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: +38 050 17 95 916.

Здано до набору 10.02.2021.
Підписано до друку 26.02.2021.
Формат 60×84/8. Цифровий друк. Наклад 150 пр.

НАВЧАННЯ ЖІНОК У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ У 1840–1960 рр.

У статті розглядаємо особливості навчання жінок у педагогічних коледжах від заснування перших педагогічних коледжів у Великій Британії на початку XIX ст., у які спочатку приймали лише осіб чоловічої статі, до поступової фемінізації учительської професії. Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз освітніх можливостей жінок, котрі навчалися у педагогічних коледжах 1840–1960-х рр. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс дослідницьких методів – метод історико-ретроспективного аналізу, конкретно-пошуковий метод, метод синтезу та систематизації, наукової інтерпретації отриманих даних.

На основі аналізу архівних матеріалів, публікацій у періодичних виданнях, огляду наукової літератури розкрито специфіку навчання жінок у британських педагогічних коледжах, розглянуто роль релігійних організацій у процесі становлення жіночої педагогічної освіти, політику уряду щодо діяльності педагогічних коледжів, простежено трансформації у педагогічній освіті Великої Британії у 1840–1960-х рр.

Встановлено, що на початку XIX ст. у Великій Британії можливість отримати формальну педагогічну освіту мали лише чоловіки, здебільшого у закладах, заснованих релігійними організаціями. Із часом деякі педагогічні коледжі починають приймати жінок, проте освітні стандарти для них були нижчими. З моменту відкриття першого жіночого коледжу у 1842 р. формальна педагогічна жіноча освіта розвивається швидкими темпами. З'ясовано, що у педагогічних коледжах навчалися жінки, які надалі працювали у початкових школах, для працевлаштування у середніх школах необхідно була університетська освіта. До кінця XIX ст. відбувся процес фемінізації початкової освіти у Великій Британії. Для уникнення поглиблення цього процесу у 1940-х рр. уряд рекомендував педагогічним коледжам, більшість із яких були жіночими, пропонувати спільне навчання. У 1960-х рр. реорганізовано освітній процес у коледжах, збільшено тривалість навчання, рекомендовано приєднання педагогічних коледжів до складу університетів.

Ключові слова: жіноча освіта, педагогічні коледжі, початкова освіта, Велика Британія, фемінізація

Постановка проблеми. Проблема становлення жіночої освіти часто залишалася поза увагою науковців. Історико-педагогічні дослідження на цю тематику розширюють наші уявлення про роль і значення діяльності жінок не тільки для розвитку освіти, а й для суспільного розвитку загалом. Дослідження умов та особливостей навчання жінок дозволить ознайомитися з маловивченими сторінками історії, простежити соціальні трансформації, що відбувалися у певний історичний період.

Дослідження еволюції жіночої освіти у різних країнах є цікавими для науковців, котрі займаються питаннями компаративної педагогіки. На нашу думку, вивчення освітнього досвіду жіноцтва у різних країнах може слугувати основою для застосування гендерного підходу до реформування змісту освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх педагогів завжди займала чільне місце у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, проте досвід навчання жіноцтва, зокрема у закладах педагогічної освіти, ще недостатньо вивчений. Вивчення процесу розвитку жіночої освіти дозволить глибше зрозуміти ставлення суспільства до жінки у різні історичні періоди, від-

творити більш детальну картину минулого та зрозуміти, яким чином воно впливає на сучасність.

Становлення та розвиток жіночої освіти в Україні досліджено фрагментарно: Л.М. Єршов вивчала розвиток жіночої освіти на Волині, Т.В. Шушара – у Таврійській губернії; у дисертації Т.В. Сухенко розглянуто становлення та розвитку жіночої середньої освіти в Україні; О.М. Литвиненко присвятила свою наукову роботу жіночій середній освіті у Херсонській губернії тощо. Цікавими є наукові роботи, що ознайомлюють із певними аспектами розвитку жіночої освіти в інших країнах світу (Н.М. Горук, Т. Марценюк, Л.В. Применко та ін.), проте це питання ще малодосліджене в Україні. Історія здобуття жінками педагогічної освіти у Великій Британії, зокрема у педагогічних коледжах, ще не розглядалася вітчизняними вченими.

Мета статті полягає у здійсненні ретроспективного аналізу освітніх можливостей жінок, котрі навчалися у педагогічних коледжах 1840–1960-х рр. Методологічну основу нашого дослідження становлять принципи науковості, об'єктивності й історизму, застосування яких визначає коло методів, використаних у роботі. Метод історико-ретроспективного аналізу, конкрет-

но-пошуковий метод, метод синтезу та систематизації, наукової інтерпретації отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. На початку XIX ст. навіть початкова освіта у Великій Британії не була обов'язковою. Важливу роль в освіті відігравали релігійні організації – Спільнота британських та іноземних шкіл (далі – СБІШ), заснована 1808 р., та Національна спільнота розвитку освіти бідних (далі – Національна спільнота), заснована Англіканською церквою у 1811 р. Перший педагогічний коледж у Великій Британії був відкритий СБІШ у 1805 р. на Боро-роуд у Лондоні [1, с. 5]. Спочатку до нього приймали лише студентів чоловічої статі, проте незабаром там також почали навчатися жінки. У річному звіті СБІШ за 1814 р. зазначено, що до коледжу приймають осіб обох статей, як громадян Сполученого королівства, так і іноземців, для здобуття кваліфікації учителя та заснування і роботи у школах, що працюють за системою СБІШ [2, с. 8], однак за тогочасною традицією більше уваги приділяли студентам чоловічої статі, заняття для жінок – майбутніх вчительок жіночих шкіл були нерегулярними, принаймні до 1817 р., коли для їх навчання було відкрито новий корпус. Кількість студенток залишалася набагато меншою, ніж здобувачів освіти чоловічої статі. У 1861 р. жіноче відділення Боро-роуд коледжу перетворилося на Стоквелл-коледж у південно-західній частині Лондона [2, с. 8].

Першим суто жіночим коледжем у Великій Британії став Вайтлендс, відкритий також у Лондоні у січні 1842 р. Національною спільнотою [3]. Для вступу у коледж абітурієнтка повинна була подати рекомендаційний лист від свого приходського священника, у якому мало бути зазначено, що «вона вміє швидко та з розумінням читати, правильно писати під диктовку, вміє виконувати основні арифметичні дії (додавання, віднімання, множення та ділення) та знає основні положення Святого Письма» [4, с. 33]. Кінцева мета навчання полягала у «підготовці кваліфікованих вчительок приходських шкіл» [5]. Більшість студенток походили із сімей робітничого класу (класове розшарування спостерігаємо на всіх рівнях освіти у тогочасній Британії) [1, с. 17].

Завдяки урядовим грантам СБІШ і Національна спільнота до 1846 р. змогли відкрити ще 15 педагогічних коледжів (14 із них були засновані Національною спільнотою). Сім із цих коледжів були жіночими [1, с. 5]. Із 1846 по 1870 рр. було засновано ще 10 жіночих педагогічних коледжів. Деякі з чоловічих коледжів ставали закладами зі спільним навчанням або перетворювалися на суто жіночі, наприклад, Гомертон-коледж почав приймати жінок із 1852 р., а у 1896 р. після його перенесення до Кембриджу перетворився на жіночий заклад освіти [1, с. 6]. Ще одним прикладом подібного розвитку подій можна назвати історію коледжу єпископа Оттера (Bishop Otter College),

заснованого у 1839 р. як чоловічий заклад для підготовки вчителів початкової школи. Через зменшення кількості абітурієнтів його було закрито, проте завдяки зусиллям феміністки та письменниці Луїзи Хаббарт заклад було відкрито знову у 1873 р. як жіночий педагогічний коледж (внаслідок об'єднання коледжу єпископа Оттера з Богнор-Періс-коледжем у 1977 р. було створено Інститут вищої освіти Західного Сассексу, у 2005 р. переіменований на Університет Чичестера) [6].

Після прийняття закону Фостера у 1870 р., що мав на меті запровадження обов'язкової початкової освіти, потреба у вчителях різко зросла. Із 1870 до 1880 рр. значно збільшилася кількість сертифікованих вчителів, котрі пройшли дворічне навчання у педагогічному коледжі, з 12 467 до 31 422 осіб, також зросла кількість помічників вчителя (колишніх здібних учнів, які виконували роль учителя, проте не навчалися у педагогічних коледжах), що на 1880 р. становили чверть усього учительського складу шкіл [1, с. 6]. Необхідність покращувати освітній стандарт самих учнів, які виконували роль вчителя (в англійській літературі вживається поняття *pupil-teacher* [7, с. 14]), призвела до створення спеціальних центрів, де вони проходили теоретичне навчання, внаслідок чого їхнє робоче навантаження у школі значно зменшилося. До кінця XIX ст. такі центри діяли в усіх частинах Англії та Уельсу, окрім найбільш віддалених сільськогосподарських регіонів. Із вісімнадцятирічного віку після проходження стажування (приблизно із 13 до 18 років) вони могли вступити до коледжу й отримати королівську стипендію (Queen's scholarship), проте кількість місць у коледжах була досить обмеженою порівняно з кількістю охочих, особливо це стосувалося жінок. Наприклад, у 1899 р. із 2 556 абітурієнтів чоловічої статі, які виконали всі вимоги для отримання королівської стипендії, на навчання зарахували 1 008 осіб; а із 7 572 абітурієнток – 1 724 особи. Ті, хто не зміг вступити на навчання, могли працювати несертифікованими вчителями й отримати сертифікат пізніше, якщо їхня робота була схвалена Освітнім інспектором Її Величності. Серед несертифікованих вчителів жінки становили більшість. На 1913 р. пропорція сертифікованих вчителів була такою: не мали сертифікату одна із трьох учительок і лише один із восьми вчителів [7, с. 1].

Коли було запроваджено закон 1870 р., вчителів і вчительок було приблизно порівну у британських початкових школах, проте на 1913 р. жінки становили три чверті учительського складу початкових шкіл [7, с. 1]. Чоловікам, які раніше займали ці посади, відкривалися нові можливості роботи канцеляристами, дрібними клерками, чиновниками. До початку широкого застосування друкарських машинок жінкам пропонувалося набагато менше можливостей щодо працевлаштування у цій сфері.

Зменшення кількості чоловіків, котрі бажали працювати вчителями, було ще одним аргументом для прихильників принципу різної оплати праці чоловіків і жінок. Тоді у Великій Британії жінки отримували меншу заробітну плату порівняно з чоловіками за виконання тієї самої роботи.

У 1886 р. було призначено комісію на чолі з лордом Р.Е. Кросом для перевірки впровадження освітніх законів 1870 р. та стану початкової освіти в Англії та Уельсі [8, с. 30]. Однією із пропозицій комісії було заснування педагогічних коледжів при університетах. Ці коледжі швидко стали популярними, станом на 1900 р. там навчалися близько чверті майбутніх учителів [1, с. 6]. Пізніше вони стали відділеннями університетів, де випускники могли навчатися ще рік та отримати диплом учителя.

Закон «Про освіту» 1902 р. надав повноваження місцевим органам влади не лише засновувати середні школи, а й відкривати й утримувати педагогічні коледжі. Якщо раніше підготовкою вчителів здебільшого займалися релігійні організації, то із запровадженням закону Бальфура 1902 р. британська влада починає активніше долучатися до цього процесу та надавати більше фінансової допомоги студентам, зокрема більша кількість коштів виділялася на сплату за навчання та виплату стипендій [9, с. 127–138]. З 1902 по 1920 рр. було засновано 17 педагогічних коледжів: 13 жіночих і 4 зі спільним навчанням. Щоб мати уявлення про дисципліни, які вивчали студентки педагогічних коледжів, наведемо інформацію з навчальної програми жіночого коледжу Авері Хілл. Курс навчання передбачав два роки: протягом першого студентки вивчали англійську мову та літературу, знайомилися із шедеврами світової літератури, вивчали математику, іноземну мову, географію, природничі науки та історію; протягом другого року навчання відбувалася професійна підготовка майбутніх вчительок [10, с. 47–48].

Наприкінці XIX – початку XX ст. спостерігаємо початок і поглиблення процесу фемінізації початкової та середньої освіти. У цей період відкривається багато жіночих педагогічних коледжів, чимало коледжів стають закладами зі спільним навчанням.

Педагогічні коледжі здебільшого здійснювали підготовку вчительок початкових шкіл, у середніх школах працювали випускниці університетських коледжів чи університетів. Навчання в університеті навіть за умови отримання гранту було досить дорогим, тому для дівчат із менш заможних родин освіта у педагогічному коледжі давала можливість безкоштовно здобути професію та мати стабільну роботу у майбутньому [1, с. 20].

Безумовно, Перша світова війна вплинула на педагогічну освіту у Великій Британії. Третина студентів чоловічої статі приєдналися до армії протягом перших тижнів війни. У післявоєнні роки у

зв'язку з економічною кризою фінансування освіти у т. ч. педагогічних коледжів, було зменшено.

У 1923 р. відділ освіти обрав членів комітету, який здійснив перевірку підготовки вчителів початкових шкіл. Комітет надав рекомендації, щою академічну успішність студентів оцінювали експертні комісії, до складу яких повинні входити представники університетів і адміністрація педагогічних коледжів. Також змінилися умови вступу – щоб вступити, потрібно було надати сертифікат про закінчення середньої школи. Ця вимога базувалася на необхідності отримання повної середньої освіти та мала покласти край роботі несертифікованих вчителів у школах [11, с. 98–99].

Період між двома світовими війнами був досить важким для більшості педагогічних коледжів. За умов економічної нестабільності та нововведень частина коледжів, зокрема тих, що належали релігійним організаціям, вимушена була закритися. На початку 1930-х рр. припинили свою діяльність три жіночі коледжі Англіканської церкви: Пітерборо, Брайтон і Труро.

У березні 1942 р. було обрано комітет, який мав здійснити перевірку кількості студентів і якості підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах. Очолив комітет перший заступник ректора Ліверпульського університету Арнольд Макнейр. У комітеті не було жодного представника педагогічних коледжів. Матеріально-технічне забезпечення коледжів було визнано незадовільним, також було відзначено, що у більшості закладів навчалася невелика кількість студентів (менше 150 осіб). Одна з головних рекомендацій щодо діяльності коледжів полягала у тому, що необхідно збільшити тривалість навчання студентів – із двох до трьох років, оскільки здобувачі освіти вивчали велику кількість дисциплін і в них залишалося мало часу для позааудиторної роботи та відпочинку. У невеликих жіночих коледжах одна викладачка, у якій могло і не бути досвіду роботи у початковій школі, часто викладала кілька предметів, а це збіднювало досвід студенток [1, с. 13].

У звіті комітету було зазначено, що жінки становлять 70% вчителів [12, с. 17]. Серед 83 педагогічних коледжів 60 були жіночими, 7 – зі змішаним навчанням. Жінки становили три чверті студентського складу педагогічних коледжів, проте серед здобувачів педагогічної освіти в університетах чоловіків було більше [1, с. 13]. Було рекомендовано збільшити кількість коледжів зі спільним навчанням. Члени комітету звернули увагу на той факт, що педагогічні коледжі були створені з метою підготовки вчителів початкових шкіл. У середніх школах перевага надавалася випускникам університетів [12, с. 13].

У період після закінчення Другої світової війни змінюється суспільний порядок і норми. Це не могло не відобразитися на освіті, зокрема педагогічній. З 1946 по 1954 рр. різко зросла народжуваність у

Великій Британії, що спричинило нестачу вчителів. Уряд вирішив відкласти впровадження рекомендації комісії Макнеєра щодо продовження тривалості навчання до трьох років до 1960 р. У 1958 р. була впроваджена тимчасова програма уряду, яка мала суттєво збільшити кількість студентів у педагогічних коледжах. Із 1958 до 1960 рр. було створено 24 000 додаткових місць у педагогічних коледжах [11, с. 134–136]. Для створення додаткових місць коледж мав відповідати таким критеріям: бути закладом зі спільним навчанням або готовим стати таким, мати більше 200 студентів [1, с. 141]. Такі нововведення поступово призводять до занепаду тих жіночих педагогічних коледжів, які були невеликими та не відповідали вимогам часу.

Станом на 1960 рік кількість педагогічних коледжів зі спільним навчанням зросла до 44. Було реорганізовано освітній процес: студенти вивчали меншу кількість предметів і мали більше часу для самостійної роботи і саморозвитку; було зменшено кількість лекцій і збільшено кількість семінарів і практичних.

У 1960 р. впроваджують рекомендації, зазначені у звіті комісії Макнеєра: курс навчання подовжено до трьох років, що сприяло покращенню як теоретичної підготовки майбутніх педагогів, так і їхньої обізнаності з умовами праці у школі завдяки збільшенню тривалості практики.

Наступна комісія на чолі з лордом Роббінсом рекомендувала педагогічним коледжам входити до складу університетів як структурні підрозділи з метою підвищення їхнього статусу. Ще однією рекомендацією було те, що коледжі повинні давати студентам можливість навчатися чотири роки й отримати ступінь бакалавра (після трирічного навчання студенти отримували учительський сертифікат) [11, с. 144]. Процес інтеграції коледжів у систему університетської освіти був досить тривалим і мав свою специфіку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей приєднання педагогічних коледжів до складу університетів.

Висновки і пропозиції. На початку XIX ст. можливість отримати формальну педагогічну освіту мали лише чоловіки, здебільшого у закладах, заснованих релігійними організаціями. Незабаром деякі коледжі починають приймати жінок, проте академічні стандарти для чоловіків, які бажали присвятити себе педагогічній діяльності, були вищими. З 1842 р., коли було відкрито перший суто жіночий педагогічний коледж у Великій Британії, кількість подібних закладів швидко зростає.

Випускниці коледжів здебільшого працювали у початкових школах, у середніх викладали випускниці університетів. Класове розшарування спостерігаємо на всіх рівнях освіти у тогочасній Великій Британії. До педагогічних коледжів вступали доньки кваліфікованих працівників; навчання в університетах, яке було досить дорогим, могли дозво-

лити собі представниці середнього класу. До кінця XIX ст. відбувається фемінізація початкової освіти.

На початку XX ст. британський уряд починає приділяти більше уваги педагогічній освіті, збільшує фінансову підтримку студентів. У 1940–1960-х рр. відбувається процес реорганізації педагогічних коледжів: збільшується тривалість навчання, для уникнення поглиблення процесу фемінізації шкільної освіти коледжам рекомендують ставати закладами зі спільним навчанням, уряд надає фінансову підтримку коледжам із великою кількістю студентів. Не витримавши конкуренції, чимало жіночих коледжів, що не відповідали вимогам часу, припиняють свою діяльність.

У 1960-х рр. починається процес інтеграції педагогічних коледжів у систему вищої освіти Великої Британії.

Список використаної літератури:

1. Edwards E. *Women in Teacher Training Colleges, 1900–1960*. London and New York : Routledge, 2001. 224 p.
2. Aldrich R. *The British and Foreign School Society, Past and Present. History of Education Researcher*. 2013. № 91. P. 5–12.
3. *Administrative History – Whitelands Archive*. URL: <https://library.roehampton.ac.uk/archives/whitelands> (дата звернення: 15.04.2021).
4. Kaye E. *A history of Queen's College, London, 1848–1972*. London : Chatto and Windus, 1972. 210 p.
5. *The history of Whitelands College*. URL: <https://www.roehampton.ac.uk/colleges/whitelands-college/history/> (дата звернення: 15.04.2021).
6. *Bishop Otter College. Archive Collection*. URL: <https://archiveshub.jisc.ac.uk/search/archives/33d35eff-834c-367c-a2f3-e6605900df6a> (дата звернення: 15.04.2021).
7. Partington G. *Women teachers in the twentieth century in England and Wales*. Windsor : NFER Publishing Company Ltd, 1976. 107 p.
8. Roberts D. *The Genesis of the Cross Commission. Journal of Educational Administration and History*. 1985. Vol. 17. № 2. P. 30–38.
9. *Education Act 1902. Chapter 42*. 147 c. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/acts/1902-education-act.html> (дата звернення: 17.04.2021).
10. Shorney D. *Teachers in Training, 1906–1985: A History of Avery Hill College*. London : Thames Polytechnic, 1989. 365 p.
11. Dent H. *The training of teachers in England and Wales, 1800–1975*. London : Hodder and Stoughton, 1977. 182 p.
12. *Teachers and Youth Leaders. Board Of Education*. London: His Majesty's Stationery Office, 1944. 176 p. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/mcnair/mcnair1944.html#21> (дата звернення: 30.04.2021).